

اصل تکلیف به بیان دلایل تصمیم

مفهوم و مبانی

www.ketab.ir

دکتر مسیح بهنیا

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوئین زهرا

سرشناسه	: بهنیا، مسیح، ۱۳۵۸
عنوان و نام پدیدآور	: اصل تکلیف به بیان دلایل تصمیم، مفهوم و مبانی / مسیح بهنیا
مشخصات نشر	: تهران: خرسندی، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۲۸ص.
شابک	: 978-622-224-054-4
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: چاپ قبلی، خرسندی، ۱۳۹۸ (۱۱۷ص.) (فیبا)
یادداشت	: واژه نامه
یادداشت	: کتاب نامه
موضوع	: صلاح دید اداری -- ایران
موضوع	: اختیار قضایی -- ایران
موضوع	: صلاح دید اداری -- انگلستان
موضوع	: حقوق اداری -- ایران
موضوع	: آیین دادرسی اداری -- ایران
رده بندی کنگره	: KMH۲۷۲۶
رده بندی دیویی	: ۳۴۲/۵۵۰۶۶۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۵۴۱۵۳۸
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا

انتشارات خرسندی

دفتر مرکزی: خیابان نلسون ماندلا (جردن)، ضلع شمال غربی چهارراه جهان کودک، پلاک ۶۶، طبقه اول، واحد ۳

تلفن: ۸۸۶۶۳۷۶۲-۸۸۶۶۵۳۰۷

مرکز پخش و توزیع: خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، خیابان لبافی نژاد، نرسیده به خیابان دانشگاه، پلاک ۱۷۴، واحد زیرزمین

تلفن: ۵-۶۶۹۷۱۰۳۴ - ۶۶۴۹۰۵۸۴ - ۶۶۴۸۴۸۵۸

پست الکترونیک: Khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: www.Khorsandypub.com

اصل تکلیف به بیان دلایل تصمیم، مفهوم و مبانی

دکتر مسیح بهنیا

چاپ اول: ۱۴۰۰ تیراژ: ۲۰۰ جلد قیمت: ۴۸۰,۰۰۰ ریال

ISBN: 978-622-224-054-4

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۴-۰۵۴-۴

پیشگفتار

هدف از نگارش این کتاب، معرفی «اصل تکلیف به بیان دلایل اخذ یک تصمیم» یا همان «اصل الزام به بیان دلایل تصمیم» به مثابه یکی از اصول بنیادین حقوق اداری در جریان کنترل قضایی اعمال دولت است. اصلی که در نظام حقوقی ایران عمدتاً در معنای «مستند و مستدل بودن تصمیم» شناخته شده است. این اصل علاوه بر کاربرد فراوان در فرآیند نظارت دستگاه قضا بر اعمال دولت، نقش مؤثری هم در تأمین و حمایت حقوق شهروندی در مقابل قوای حاکمه ایفاء می‌کند.

مستنبط از «نظریه اداره شایسته»، نهادها و مقام‌های اداری و اجرایی کشور باید در فرآیند تصمیم‌گیری، ضمن احترام به حاکمیت قانون، مبتنی بر مدارک و دلایل قانع‌کننده اقدام کنند تا بدین ترتیب با لحاظ خواسته‌های عمومی در جریان اخذ تصمیم، امکان ایجاد یک دولت عدالت‌محور را که از لوازم‌گذار به مفهوم «حکمرانی خوب» است، فراهم کنند. بر این اساس، رعایت اصل تکلیف به بیان دلایل اتخاذ تصمیم که می‌تواند ابزاری برای سنجش میزان رعایت «عقلانیت در تصمیم‌گیری» باشد، به سود مفهوم «اداره شایسته» تحلیل می‌شود؛ زیرا مقبولیت عام نهادها و مقامات اداری و اجرایی کشور به میزان شفافیت آنها در اخذ تصمیم و درجه عقلانی بودن تصمیمات اتخاذ شده، ارتباط و وابستگی جدی دارد. به بیان بهتر، هر چه پاسخگویی مدیران دولتی و اجرایی مبتنی بر رعایت اصل تکلیف به بیان دلایل تصمیم، از شفافیت بیشتری برخوردار باشد و هر چه دلایل ایرازی از سوی ایشان، برای مخاطبان قانع‌کننده‌تر باشد، در منظر افکار عمومی، مرجع تصمیم‌گیرنده، چهره‌ای معقول و موجه جلوه می‌کند و از مقبولیت عمومی بیشتری برخوردار می‌گردد و بالعکس، هر چه شفافیت در اتخاذ تصمیم مبتنی بر اندیشه امتناع از رعایت اصول حقوق اداری، کمتر باشد، قطعاً اعتماد عمومی به اداره و نهادها و مقامات اداری و اجرایی کشور نیز به پایین‌ترین سطح ممکن، تنزل خواهد کرد.

از این رو اندیشه «امتناع از رعایت اصل تکلیف به بیان دلایل تصمیم»، نظریه نامناسب و خطرناکی است که متأسفانه امروزه در قالب یک نظریه جدی در نظام اداری ایران مطرح و

رایج شده و البته، مصادیق عملی آن را نیز می‌توان در برخی تصمیم‌گیری‌های ناگهانی خلق‌الساعه، سلیقه‌ای، دلخواهانه و غیرعقلانی بعضی از مدیران اجرایی در موضوعات متفاوت و مقاطع زمانی مختلف مشاهده کرد. «حذف برنامه نود به تهیه‌کنندگی عادل فردوسی‌پور از فهرست برنامه‌های شبکه سوم سیمای جمهوری اسلامی ایران» و یا «ممنوعیت فعالیت هنری برخی از کارگردانان تأثر و سینما نظیر محمدرحمانیان و بهرام بیضایی» در سال‌های اخیر، نمونه‌هایی از این قبیل تصمیمات در عرصه ورزش و هنر هستند. تصمیماتی که مراجع تصمیم‌گیرنده آن، بی‌توجه به تمایلات و خواسته‌های عموم شهروندان با چشم‌پوشی از تضییع حقوق مخاطبان، عمدتاً در جهت ارائه دلایل قانع‌کننده برای اتخاذ آن تصمیمات هیچگونه الزامی هم برای خود متصور نبوده و نیستند.

از این رو، اینجانب پس از انتشار نخستین اثر خود در قالب کتاب «اصل انتظار مشروع» که با استقبال اساتید و دانشجویان حقوق عمومی مواجه شد، بر آن شدم تا به سهم خود در مقام یک دانش‌آموخته حقوق، نقشی در رفع این معضل اجتماعی ایفاء کنم و بدین جهت، تصمیم گرفتم تا در مقام حمایت از همه اشخاصی که تاکنون به واسطه مواجهه با نظریه «امتناع از رعایت اصول حقوق اداری» بویژه اصل تکلیف به بیان دلایل تصمیم تحت تأثیر تصمیمات نابخردانه و نامعقول برخی نهادها و مقام‌های اجرایی و اداری قرار گرفته و به جهت عدم شناخت کافی از «مفهوم اصل تکلیف به بیان دلایل تصمیم»، حتی با توسل به مراجع ذیصلاح نظارتی و قضایی به نتیجه مطلوب نرسیده و با تضییع حقوق خود مواجه شده‌اند، کتاب حاضر را به مثابه دومین اثر خود به رشته تحریر درآورم.

امیدوارم مطالب مطرح در این مرقومه که صرفاً به قصد معرفی مفهوم «اصل تکلیف به بیان دلایل تصمیم» به زیور طبع آراسته شده، مورد توجه و استفاده اساتید، اندیشمندان و دانشجویان حقوق عمومی و بویژه پژوهشگران عرصه حقوق اداری، قضات دادگستری و مراجع دادرسی اداری قرار گیرد. در خاتمه صمیمانه موجب امتنان خواهد بود که خوانندگان محترم، پس از اتمام مطالعه، به منظور ارتقای کیفی این اثر در چاپ‌های بعدی هر گونه نکته و نقطه نظر خویش را از طریق ناشر در اختیار اینجانب قرار دهند.

تقدیر و تشکر.....	۷
پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۵

بخش اول: مفهوم، گستره و مبانی نظری تکلیف به ارائه دلیل

فصل اول: چارچوب مفهومی تکلیف به ارائه دلیل.....	۲۱
گفتار اول: تاریخچه، تعریف و معنای تکلیف به ارائه دلیل.....	۲۱
۱. تاریخچه تاسیس.....	۲۳
۲. تعریف و مفهوم تکلیف به ارائه دلیل.....	۲۵
۳. شرایط تحقق تکلیف به ارائه دلیل.....	۲۷
۴. ماهیت و چیستی تکلیف به ارائه دلیل: حق، منفعت یا اصل کلی؟.....	۳۱
گفتار دوم: اهمیت و ضرورت رعایت اصل تکلیف به ارائه دلیل.....	۳۳
۱. ارائه دلیل به مثابه ابزار ارتقای کیفی تصمیمات آتی.....	۳۴
۲. ارائه دلیل به مثابه ابزار سنجش انصاف در اتخاذ تصمیم و سهیل پذیرش مخاطب.....	۳۵
۳. ارائه دلیل به مثابه ابزار ارتقای سطح اعتماد به منطقی بودن فرآیند تصمیم گیری.....	۳۶
فصل دوم: گستره اصل تکلیف به ارائه دلیل و ارتباط آن با سایر اصول حقوق اداری و دیدگاه متقدنان ...	۳۹
گفتار اول: قلمرو اعمال اصل تکلیف به ارائه دلیل.....	۳۹
گفتار دوم: ارتباط اصل تکلیف به ارائه دلیل با سایر اصول حقوق اداری.....	۴۱
۱. اصل انتظار مشروع.....	۴۲
۲. اصل پاسخگویی.....	۴۴
۳. اصل تناسب.....	۴۸
گفتار سوم: استدلال متقدنان راجع به الزامی بودن ارائه دلایل اخذ تصمیم.....	۵۱
۱. اتلاف وقت و تأخیر در اتخاذ تصمیم.....	۵۲
۲. عدم لزوم تکلیف به ارائه دلیل درخصوص تصمیمات غیر قطعی.....	۵۳
۳. ایجاد ترس در تصمیم گیری.....	۵۴
۴. خطر ایجاد و ارائه دلایل ساختگی.....	۵۴

فصل سوم: مبانی نظری اصل تکلیف به ارانه دلیل	۵۷
گفتار اول: نظریه حاکمیت قانون	۵۷
گفتار دوم: نظریه اداره شایسته	۵۹
گفتار سوم: نظریه کارآمدی اقتصادی	۶۰

بخش دوم: رعایت اصل تکلیف به ارانه دلیل در پرتو مطالعه تطبیقی آرای قضایی

فصل اول: معیارهای توجیه دلیل اتخاذ یک تصمیم و زمان و شرایط شکلی ارانه دلیل	۶۵
گفتار اول: معیارهای توجیه دلیل اتخاذ یک تصمیم	۶۶
۱. معیار «دلیل معتبر»	۶۶
۲. معیار «خودسرانه یا سلیقه‌ای بودن»	۶۸
۳. معیار «غیرعقلانی بودن»	۷۰
گفتار دوم: زمان و شرایط شکلی ارانه دلیل و استثنای آن	۷۳
فصل دوم: آثار و نتایج و منشأ وجود اصل تکلیف به ارانه دلیل	۷۷
گفتار اول: نتایج حقوقی عدم رعایت تکلیف به ارانه دلیل	۷۷
گفتار دوم: منشأ وجود تکلیف به ارانه دلیل	۷۹
فصل سوم: محدودیتها و شرایط خاص ارانه دلیل و محتوای دلایل قابل ارانه	۸۱
گفتار اول: محدودیتها و شرایط خاص ارانه دلیل	۸۱
گفتار دوم: محتوای دلایل قابل ارانه	۸۴
فصل چهارم: تکلیف به ارانه دلیل در روبه قضایی	۸۷
گفتار اول: حمایت از الزام به ارانه دلیل بر مبنای انصاف روبه‌ای	۸۷
۱. تکلیف به ارانه دلیل به مثابه یک فعل متصفانه	۸۸
۲. ارانه دلیل اخذ تصمیم به مثابه ابزار رعایت انصاف روبه‌ای	۹۲
۳. لزوم ارانه دلیل توأم با رعایت انصاف روبه‌ای در مواقع لغو تصمیم‌های اداری	۹۴
گفتار دوم: جایگاه اصل تکلیف به ارانه دلیل در روبه قضایی انگلستان و ایران	۱۰۰
۱. رویکرد کلی حقوق انگلستان در اعمال اصل تکلیف به ارانه دلایل اخذ تصمیم	۱۰۱
الف. فاکتورهای مقدماتی برای ارانه دلایل وفق قوانین و مقررات موضوعه	۱۰۲
ب. تکلیف ناشی از قانون و عرف به ارانه دلیل	۱۰۳
ج. محتوای تکلیف به ارانه دلیل وفق قوانین و مقررات موضوعه	۱۰۴
۲. رویکرد کلی حقوق ایران در اعمال اصل تکلیف به ارانه دلایل اخذ تصمیم	۱۰۵
فرجام	۱۱۱